

A gyógypedagógus hallgatók szociális és érzelmi képességei a társadalmi elvárások tükrében

Social and Emotional Abilities of Special Education Students in Light of Social Expectations

Dr. Verebélyi Gabriella

*SZE Apáczai Csere János Pedagógiai, Humán- és társadalomtudományi Kar
adjunktus*

ORCID: 0000-0002-1049-3043

Absztrakt

Társadalmi elvárás, hogy a köznevelési intézmények a szociális és érzelmi tanulás fejlesztésének központjaként működjenek. A pedagógusok kulcsszerepet játszanak a tanulók szociális és érzelmi fejlődését segítő iskolai környezet kialakításában, szociális kompetenciájuk nemcsak a diákokra van hatással, hanem saját jóllétükre is. Napjaink egyik legnagyobb kihívása a gyorsan változó társadalmi-gazdasági környezethez való megfelelő adaptálódás. A rugalmas alkalmazkodás legfontosabb feltétele az érzelmi képességek magas szintű fejlettsége.

A bemutatott vizsgálat eredményei alapján képet kaphatunk arról, hogy a gyógypedagógus hallgatók (N:251) milyen erőforrásokkal rendelkeznek ehhez a feladatkörhöz. Az eredmények segíthetik a pedagógusképzőket abban, hogy hatékonyabban tudják kísérni a pedagógussá válás folyamatát, melynek fontos része a hallgatók személyiségfejlesztése, a szociális és érzelmi képességeik kibontakoztatásának elősegítése is.

Kulcsszavak: szociális képességek, érzelmi intelligencia, pedagógusképzés

Abstract

It is a societal expectation that public education institutions function as centers for the development of social and emotional learning. Teachers play a key role in creating a school environment that supports students' social and emotional development; their social competence affects not only the students but also their own well-being. One of the greatest challenges today is the proper adaptation to the rapidly changing socio-economic environment. The most important condition for flexible adaptation is a high level of emotional competence.

Based on the results of the presented study, we can gain insight into what resources special education teacher students (N: 251) have for this role. The results may assist teacher training programs in better supporting the process of becoming a teacher, a key part of which is the development of students' personalities and the fostering of their social and emotional abilities.

Keywords: social skills, emotional intelligence, teacher training

1. Az iskola mint a szociális és érzelmi képességek fejlesztésének központja

Az iskolák a szociális és érzelmi tanulás fejlesztésének tökéletes központjai lehetnének, hiszen az oktatási intézmények leképezik a társadalmi sokszínűséget, ahol a tanulók különböző gondolkodásmódokkal, élethelyzetekkel szembesülnek. A pedagógusok kulcsszerepet játszanak a diákok szociális és érzelmi fejlődését elősegítő iskolai környezet kialakításában. Ahhoz, hogy képesek legyenek az oktatási intézményeket ilyen nevelő környezetté alakítani, fontos, hogy maga a pedagógus is magas szintű szociális kompetenciákkal rendelkezzen. Legyen ismerete arról, hogy miért szükséges és milyen eszközökkel, módszerekkel lehet megteremteni a szociális és érzelmi készségek, képességek fejlesztéséhez szükséges tanulási környezetet. A (gyógy)pedagógus hallgatókat fel kell készíteni erre a komplex feladatra. Ezt a felkészülési folyamatot a pedagógusképző intézmények az ún. SEL-programok¹ tantervbe való beépítésével hatékonyan tudnák támogatni.

Széles körű hazai és nemzetközi kutatások folynak annak feltárására, hogy milyen hatással van az egyének szociális és érzelmi képességeinek fejlettsége a társadalmi, gazdasági és környezeti fenntarthatóságra. A vizsgálatok alapján pontosan meg lehet határozni, hogy az iskolai környezetben fejleszthető legfontosabb társadalmi készségek közé tartoznak többek között az empátia, a konfliktusmegoldás, a kommunikáció és az önbizalom. Ezek a készségek elengedhetetlenek a személyes fejlődéshez és a tanulmányi sikerhez, illetve lehetővé teszik a tanulók számára, hogy hatékony szociális kommunikációt megvalósítva alkalmazkodjanak a különböző társadalmi helyzetekhez (Zsolnai, 2019).

A szociális és érzelmi képességek fejlesztésére alkalmazott programok (SEL) hatékonyságát nemzetközi szinten számos vizsgálat bizonyította már. Azonban ezek a programok sem „mindenhatók”, itt is figyelembe kell venni, hogy az egyéni háttérből fakadó különbségek befolyásolhatják e programok hatékonyságát. A fejlődési diverzitás mértékét olyan tényezők növelhetik, mint a tanulók szocioökonómiai vagy szocio-kulturális háttere, a nyelvi szocializáció, a különböző nemzethez, vagy egy államon belül a különböző nemzetiséghez tartozás, a vallás, a kultúra, de akár a generációs vagy nemi hovatartozás is.

Bár nemzetközi szinten egyre sikeresebben valósul meg a SEL-programok integrálása a mindennapi oktatásba, hazánkban még korántsem fordítanak kellő figyelmet erre a fejlesztési területre.

¹SOCIAL-EMOTIONAL LEARNING (SEL) – Szociális és érzelmi tanulás. <https://casel.org/fundamentals-of-sel/>

2. Szociális és emocionális készségek fejlesztése (SEL)² a pedagógusképzésben

A szociális és érzelmi készségeket, képességeket tanulás útján sajátítják el a tanulók olyan pszichikus folyamatok során, mint a megfigyelés, modellkövetés, ismétlés vagy a folyamatos visszajelzés, megerősítés. Ezért a pedagógusok szociális és érzelmi képességei kulcsfontosságúak a hatékony tanítás és a támogató osztálytermi környezet megteremtésében. A pedagógusképzőkben különösen nagy gondot kellene tehát fordítani a hallgatók szociális és érzelmi képességeinek célzott, tudatos fejlesztésére.

A nemzetközi szinten már rendelkezésünkre állnak a pedagógusképzésbe beépíthető jó gyakorlatok is, melyek adaptálhatók lennének a hazai felsőoktatás különböző területein. Mészáros (2019) cikkében például az University of San Francisco Tanárképző Karán megvalósított felsőoktatási SEL-programot³ és annak mérhető hatásait mutatta be azzal a céllal, hogy felhívja a figyelmet a pedagógushallgatók érzelmiintelligencia-szintje növelésének fontosságára.

Boda (2021) a Well-Being készségek fejlesztésének jelentőségét vizsgálta a pedagógusképzésben.

„(...) a jóllét egy olyan alapvető erőforrás, amely meghatározza az egyetemi hallgatók eredményességét, segíti az önmegvalósítást és a kreatív gondolkodást, valamint olyan készségekkel, attitűddel ruházza fel a hallgatót, amelyekkel képes adekváтан reagálni a társadalmi és gazdasági változásokra. A pedagógusképzésben ez különösen jelentős, hiszen a pedagógus személyes jólléte multiplikátor hatással bír; így képes befolyásolni az általa formált gyermekek hangulatát, érzelmi fittségét, mentális és érzelmi jóllétét.” (Boda, 2021, 1)

A pedagógusképzők lehetnének ennek a paradigmaváltásnak a centrumai. A pedagógushallgatók és a pedagógusok jólléte társadalmi és gazdasági tényezőként funkcionál, fontos lenne tehát már a pedagógussá válás folyamatának részeként a jólléthez szükséges erőforrásokkal felvértezni leendő pedagógusainkat.

3. A gyógypedagógus hallgatók szociális és érzelmi képességei a társadalmi elvárások tükrében

A pedagógusok egyik legfontosabb erőforrása az érzelmi intelligencia (EQ) különböző területeinek magas szinten való funkcionálása. A magas EQ-szint a különböző tudományterületekről⁴ érkező szakemberek szerint akár 80%-ban is növelheti a munkahatékonyságot, csökkenti pl. a betegszabadságot vagy a munkahelyi fluktuációt.

² SEL (Social and Emotional Learning)

³ <https://www.usfca.edu/education>

⁴ pl: humánerőforrás-menedzsment, közgazdaság, egészségügy, oktatás, szociálpszichológia

A bemutatott vizsgálat célja annak feltárása, hogy milyen erőforrásokkal rendelkeznek az érzelmi intelligencia területén a leendő gyógypedagógusok. Képet kaphatunk arról is, hogy az egyes csoportok esetében hol lehetnek beavatkozást igénylő pontok az EQ komponenseinél.

A kutatásban egy dunántúli pedagógusképző intézet nappali és levelező tanrendű gyógypedagógus hallgatói vettek részt. A kutatás a 2023/24-es tanév második szemeszterében valósult meg.

	Személyek száma (fő)	Eloszlása (%)
Nappali tagozatos hallgatók	138 fő	55 %
Másoddiplomás, levelező tanrendű hallgatók	113 fő	45 %
Összesen	251 fő	100 %

1. táblázat: A vizsgálatban résztvevők száma (Forrás: saját szerk.)

A nappali tagozatos hallgatók (N138) az első évfolyamon (N98), illetve a harmadik évfolyamon (N40) folytatták tanulmányaikat. A levelezős hallgatóknál is ez a két évfolyam vett részt a vizsgálatban, első évfolyamon 72 fő, harmadik évfolyamon 41 fő.⁵ A vizsgálat nem terjed ki a nemek közötti különbségekre, mert a vizsgálatban résztvevők 100%-a nőnek vallotta magát. A nappali tagozatos hallgatók átlagéletkora 20,4 év, míg a levelezős tanrendnél ez a mutató 42,3 év. A hallgatók a Nyugat-Dunántúl régióból, Pest régióból, valamint Szlovákia csallóközi területéről érkeztek.

3.1. A kutatás módszerei

A hallgatók érzelmiintelligencia-struktúrájának megismerése a Bar-On EQ-skála használatával valósult meg. A kérdőívben 30 állításról kell eldöntenie a kitöltőnek 1–4-es skálán, hogy mennyire tartja magára nézve igaznak az adott állítást (1 – nem igaz rám; 4 – nagyon igaz rám). A skála öt érzelmi intelligencia (EQ)-területet térképez fel, az intraperszonális és interperszonális területet, a stresszkezelés és alkalmazkodás területét, valamint az ún. pozitív benyomás komponenst. Az eredményt, azaz hogy az adott élethelyzetben a kitöltőnek az öt terület alapján milyen felépítésű az érzelmiintelligencia-struktúrája, az alapján kapjuk meg, hogy összegezni kell az egy részterületet mérő kérdéseknél jelölt skálaértékeket.

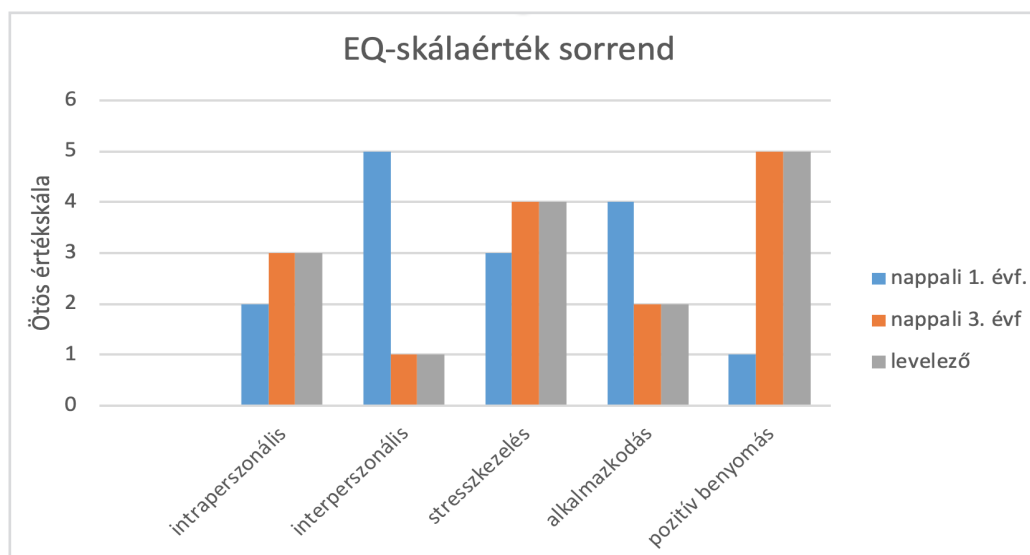
A mérőeszköz adatait ötös skálán rangsoroltuk, az eredmények bemutatásánál tehát első helyre azok a részterületek kerültek, melyeknél a legmagasabb választási

⁵ A későbbiekben az első évfolyamos, nappalis hallgatói csoportot N1, a harmadévfolyamos nappalis csoportot N3, míg a levelezős csoportot L jellel fogom röviden jelölni.

arány jelent meg a hallgatói jelölések alapján. A mérőeszköz önbevalláson alapul, tehát a kapott eredményeket nagyban befolyásolhatja a kitöltő önmaga felé irányuló objektivitása, valamint az aktuális érzelmi állapota is.

3.2. A gyógypedagógus hallgatók érzelmiintelligencia-struktúrája

A nappalis hallgatók két évfolyamának eredményeit külön mutatjuk be, mert jelentős eltérés áll fent a kapott adatok alapján az érzelmi intelligencia komponenseinek értékei között. A levelezős hallgatók adatait azonban összesítve mutatjuk be, mert itt az eredményeket nem befolyásolta, hogy mely évfolyamon folytatják éppen tanulmányaikat a hallgatók.

1. diagram: A vizsgálati csoportok összesített EQ-skála értékeinek sorrendje (Forrás: saját szerk.)

Az eredmények alapján a harmadéves nappalis (N3) és a levelező tanrendű (L) hallgatók egyes területen jelölt értékei együtt mozognak, míg az első évfolyamos nappalis hallgatók (N1) eredményei jellemzően eltérnek a másik két csoporthoz képest. Ennek hátterében az állhat, hogy az életkor és a gyakorlatban szerzett tapasztalatok, valamint a pedagógussá válás folyamatában való előrehaladottság (saját élményű gyakorlati tapasztalat) jelentős befolyással lehet az érzelmi intelligencia részterületeinek fejlődésére.

Az eredmények alapján az egyik legszembetűnőbb különbség, hogy a képzés elején álló fiatalok (N1) a pozitív benyomást, a mindennapokkal való megelégedettséget, a „boldogság” faktort és az intraperszonális készségeket, azaz a magas szintű önismeret-

tet tartják a legfontosabbnak és legjellemzőbbnek önmagukra nézve, míg az N3 és az L csoport tagjai ezeken a területen kevésbé érzik kompetensnek magukat.

A másik jelentősebb különbség a képzés elején álló hallgatók (N1) és a már nagyobb élet/ pedagógiai tapasztalattal rendelkező csoport (N3, L) között az interperszonális és az alkalmazkodás terület értékeinél áll fenn. Míg az N3 és L csoportoknál ez a két terület áll az első helyen, addig az N1 csoportnál az interperszonális és alkalmazkodás komponensei a két utolsó helyen jelennek meg. Magyarázhatja ezt az, hogy az N1 csoport tagjai átlagéletkorukat (19 év) tekintve a legfiatalabbak a vizsgálati csoportok között, ebből kifolyólag kevés tapasztalatuk van arról, hogyan lehetséges és miért fontos a személyközi kapcsolatok kialakítása, fenntartása az életminőség vagy éppen a munkahatékonyság növelése szempontjából. Ők a digitális nemzedék, akik leginkább a valóság másik dimenziójában, a „social media”-felületeken élik mindennapjaik nagy részét, a valós élethelyzeteket nem minden esetben tudják megfelelően kezelni (ez természetesen az idősebb generációk nézőpontjából történő megközelítés). Az EQ alkalmazkodás komponense is igen alacsony értékkel jelenik meg az N1 csoportnál. Ez azért probléma, mert az interperszonalitás jó minőségű működéséhez elengedhetetlen a másokra való odafigyelés, a másik igényeire való megfelelő reflektálás és adaptálódás, azaz az alkalmazkodás képessége. Mindkét komponens szükséges a megfelelő gyógypedagógusi szemlélet kialakulásához és a pedagógiai tevékenységek sikeréhez.

A másik két csoport (N3, L) már megtapasztalta, hogy a pedagógushivatáshoz fontos az interperszonalitás, a szociális kapcsolatok kiépítése, a másokkal való hatékony együttműködés, ennek alapja pedig a személyekhez és szituációkhoz, a társadalmi elvárásokhoz való alkalmazkodás képessége. Úgy tűnik tehát, hogy a képzés elején álló hallgatók esetében a pedagógusképzők egyik kiemelt feladata az interperszonális és az alkalmazkodáshoz szükséges készségek fejlesztése lehet.

A stresszkezelést mint az érzelmi menedzsmentet és szabályozást értelmezhetjük. Ide tartozik a stressztűrés, azaz az érzelmek hatékony és konstruktív kezelése. A saját érzelmi menedzsmentünkkel szoros összefüggésben állhat, hogy milyen konfliktuskezelési stratégiákat tudunk a hétköznapjainkban aktiválni. A stresszkezelés területén (azaz hogyan tudja a személy a saját érzelmi menedzsmentjét szabályozni), mindhárom csoport értékei alacsonyak. Az eredmények alapján tehát a következő fejlesztendő terület, amivel mindenképpen foglalkozni kell a pedagógusképzés folyamatában, az a stresszmenedzsment és ezzel szoros összefüggésben a konfliktuskezelés kérdésköre lehet.

A Bar-On Érzelmi Skálán történt, önbevalláson alapuló értékek megjelölése alapján azt láthatjuk, hogy a képzés elején lévő hallgatói csoport (N1) és a pedagógiai folyamatokra nagyobb rálátással, tapasztalatokkal rendelkező csoportok (N3 és L) érzelmi-intelligencia-struktúrája jelentős eltéréseket mutat.

Az értékek összesítése alapján az első évfolyamos, nappalis hallgatóknál kiemelten kell figyelni az interperszonális készségek fejlesztésére, az alkalmazkodáshoz szüksé-

ges képességek bővítésére és segíteni kell a stresszmenedzsment hatékonyságnövelését is. A nagyobb pedagógiai tapasztalatokkal rendelkező csoportoknak (N3 és L) pedig különösen nagy szüksége van olyan módszerek, eszközök, ismeretek, készségek, képességek fejlesztésére, mely segíthet az általános hangulati szintjüket emelni (well being). Talán ez a legnehezebb, de nem lehetetlen feladat, mely szoros összefüggésben állhat az intraperszonális és stresszkezelési területtel is.

4. Összefoglalás

A társadalmi és érzelmi készségek fejlesztése az iskolákban elengedhetetlen a diákok általános jóllétének és tanulmányi sikerének előmozdításához. A kutatások azt mutatják, hogy a SEL integrálása az iskolai tantervekbe nemcsak támogatja az érzelmi szabályozást és a társadalmi kompetenciát, hanem javítja a tanulmányi teljesítményt és csökkenti a tanulók közötti teljesítménybeli eltéréseket, a konfliktusok számát (Pratheesh & Francis, 2024; Andrade & Carvalho, 2024). Ezért létfontosságú a pedagógushallgatók és a már pályán lévő pedagógusok szociális és érzelmi készségeinek fejlesztése, ami felkészíti őket, hogy hatékonyan támogathassák a tanulóik szociális kompetenciáit, támogatóbb tanulási környezetet teremtve (Calderón, 2024).

A bemutatott vizsgálati eredmények alapján láthattuk, hogy a gyógypedagógus hivatásra készülő hallgatók az érzelmi intelligencia területén rendelkeznek már erőforrásokkal, de vannak olyan készségek, képességek, melyeknél fontos lenne a célzott beavatkozás a fejlődés előmozdítása érdekében. Az eredmények alapján az érzelmi intelligencia területén kiemelt feladatként jelenik meg a fiatalabb, kevesebb tapasztalattal rendelkező hallgatóknál (N1) az interperszonális és alkalmazkodási készségek fejlesztése. A stresszmenedzsment területén pedig mindhárom vizsgálati csoportnál szükség van a célzott megsegítésre. A csoportok eredményei arra is rámutatnak, hogy a szociális és emocionális készségek fejlesztését célzó programokat kellő adaptivitással kell alkalmazni a csoportjellemzőket figyelembe véve.

A vizsgálat eredménye alapján elmondható, hogy a már pályán lévő (L) pedagógusoknál is szükséges a személyes jólléti szintjük emelése érdekében a szociális és érzelmi képességek folyamatos fejlesztése és/vagy szinten tartása. Társadalmi és gazdasági érdekünk fűződik ahhoz, hogy megteremtsük ehhez a megfelelő képzési/intézményi hátteret.

A pedagógusképző intézmények feladata, hogy igyekezzenek minél hatékonyabban reflektálni a társadalmi elvárásokra, ehhez az első lépés lehet a SEL-programok kötelező szintű megjelenítése a képzési programokban.

Irodalomjegyzék

- Andrade, N. C., & de Carvalho, C. F. (2024). Stimulation and Neuropsychological Rehabilitation of Social and Emotional Skills in Childhood. In Cardoso, C.d.O., Dias, N. M. (szerk.) *Neuropsychological Interventions for Children – Volume 1*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-53586-4_11
- Boda T. (2021). A Well-Being készségek fejlesztésének jelentősége a pedagógusképzésben. *Acta Carolus Robertus: A Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem Károly Róbert Campusának tudományos közleményei*, 11(1), 3–12. <https://real.mtak.hu/127769/>
- Calderón, A. (2024). Development of socio-emotional skills in the training of educators in today's society. *Sophia* 37, 283–309. <https://doi.org/10.17163/soph.n37.2024.09>
- Mészáros A. (2019). Az érzelmi intelligencia szerepe és mérése pedagógus hallgatók körében. In *Okos lét, innováció és digitalizáció – irányok, trendek és következmények*, pp. 42–43.
- Pratheesh, P. & Francis, Z. (2024). Social and Emotional Learning (SEL) and Academic Outcomes: Teacher Support during Classroom Interactions. *Shanlax International Journal of Arts*, 12(1), 46–53. <https://doi.org/10.34293/sijash.v12i1.7488>
- Zsolnai A. (2019). A szociális kompetencia fejlődése és fejlesztési lehetőségei gyermekkorban. *Akadémiai nagydoktori mű, ELTE*. <https://real-d.mtak.hu/1136/>